

Folkelig religiositet som forskningsfelt

Torunn Selberg 2011. *Folkelig religiositet. Et kulturvitenskapelig perspektiv*. Spartacus forlag AS. Oslo. 174 s.

Anmeldt av Anders Gustavsson, Universitetet i Oslo

Folklorist Torunn Selberg ved Universitetet i Bergen har under lång tid studerat sentida folkelig religiositet i Norge, ofta med inriktning mot New Age-föreställningar. Hon var vid slutet av 1990-talet engagerad i det tvärvetenskapliga forskningsprojektet *Myte, magi og mirakel i møte med det moderne*. Sedan 1990-talet och fram till nu har hon även aktivt deltagit i det internationella forskarnätverket *Folk Religion* inom Society International of Ethnology and Folklore (SIEF).

I den här recenserade boken har Selberg på ett överskådligt sätt ställt samman och reflekterat över många års egna forskningserfarenheter. Hon pendlar mellan att å ena sidan studera äldre tiders folketro och å andra sidan nyreligiositet och mötet mellan dem i vår tid. Allt detta innesluts i begreppet "folkelig religiositet" eller det alternativa uttrycket "uorganisert religiositet". Denna avviker från organiserade och erkända former för religion. "Det er former for religiositet som kan være personlige, kreative og knyttet til opplevelse og erfaring heller enn dogmer og institusjoner" (s. 10). Eftersom individnivån är så framträdande, finner man många olika variationer inom folkelig religiositet. De kan bl. a. ta sig uttryck i Snåsamannens botande, den norska prinsessan Märthas änglaskola eller föreställningar också i vår tid om äldre tiders huldra (på svenska skogsrå). En framträdande tes i boken är att nyare former av folkelig religiositet har påtagliga band bakåt

till äldre tiders folketro likaväl som sådant som tillhörde den officiella katolska religionen före reformationen. Över tid gör sig både kontinuitet eller tradition och förändringar och anpassning till nya situationer gällande. Med tanke på att Selberg är folklorist blir muntliga berättelser en viktig källa för henne men också olika former av populära media. "Folks erfaringer og opplevelser er grunnlaget i folkelig religiositet, og fortellingene om erfaringer og opplevelser blir derfor primærkilder" (s. 27).

Efter en omfattande och viktig inledning kring forskningssyn och vetenskapliga begrepp väljer Selberg ut olika empiriska exempel i de följande kapitlen. Det första av dessa exempel avser föreställningar om huldran som förekommer inte bara inom äldre folketro utan också i vår egen tid. En frisörsalong i Bergen har antagit namnet "Huldra" och en verkstad för tillverkning av smycken som grundades 1994, valde då beteckningen "Huldresølv AS". Huldran har också fått en plats inom den norska turistindustrin liksom inom modern marknadsföring. Eftersom folketroväsendet huldran tas upp i denna bok verkar det i Selbergs begreppsvärld inte finnas någon direkt åtskillnad mellan folketro och folkelig religiositet. En sådan syn avviker markant från äldre folkloristik i Norge då man gjorde stark åtskillnad mellan folketro och folkelig religion. Den senare tillhörde inte folkloristikens forskningsfelt utan i stället religionsforskningens område. Jag finner det väsentligt att denna äldre uppdelning har upphört. Vad människor tror på utan några inskränkningar blir det avgörande.

Ett följande kapitel diskuterar berättelser om moderna mirakler i fråga om folkligt botande. En informant Liv har berättat ingående för Selberg om en folkelig botare i Bergen under 1940- och 1950-talen. Han gick under namnet "Losen" eftersom hans

yrke var lots och han såg på sin verksamhet som styrd av Gud. En annan informant Gunvor blev också botad med hjälp av "Losen" och har berättat om det långt senare för Selberg. Även om mirakler försvann från den etablerade kyrkan efter reformationen i Norge, har berättelserna om dem och tron på dem vidareförts inom den folkliga religiositeten. Detta blir för Selberg ett tydligt uttryck för kontinuitet över lång tid.

Nästa kapitel tar upp moderna pilgrimsresor och detta exemplifieras främst med ön Selja som var ett pilgrims-mål redan under medeltiden och då knutet till legenden om St. Sunniva, Bergens skyddshelgon. En markant revitalisering har skett i vår tid. Det är berättelserna om dessa moderna resor som upptar Selbergs intresse. Här kunde det ha varit väsentligt att också publicera och resonera kring bilder av dessa vandringar. En jämförelse sker med de nutida vandringarna längs den år 1997 nyöppnade pilgrimsleden mellan Oslo och Trondheim och leden mellan Telemark och Røldal. I likhet med Selja var Trondheim och Røldal också vallfartsorter under medeltiden. Det utmärkande för resorna i nutiden har blivit att individerna har kommit mer i centrum än kollektivet och att själva vandringen har blivit viktigare än målet för resan. Liknande trender återfinns också i andra länder i norra Europa. Impulserna kan enligt min mening mycket väl ha kommit utifrån till Norge i sen tid även om Selberg tänker sig en inomnorsk kontinuitet med rötter tillbaka till katolsk tid. Det var innan pilgrimsvandringar blev förbjudna i Danmark och Norge efter reformationen 1536/1537. Om pilgrimsvandringarna till Selja skriver hon: "På tross av et brudd på mange hundre år skapes det kontinuitet til fortidens pilgrimsvandring" (s. 76). Här finns

emellertid ett alltför svagt underlag i argumentationen. En kritik mot resonemang om kontinuitet över lång tid har just varit att de aktuella forskarna har dragit alltför vittgående slutsatser när underlaget gällande de många mellanleden, som kan sträcka sig över hundratals år, varit alltför svagt eller till och med saknats.

Tidningar har i flera fall utgjort en viktig källa för Selberg vid studier av nyreligiositet. Det kan uppstå konfrontationer i en lokalmiljö när nya asiatiska och mystiska rörelser etablerar sig i Norge. Ett exempel på detta är debatterna med anledning av att ett retreatcenter "Mystic Mountain" eller "Dharma Mountain" anlades i början av 2000-talet i den lilla orten Hedalen i Valdres med cirka 800 invånare. Ledaren var en guru med namnet Vasant Swaha. Selberg har inte studerat denna rörelse inifrån utan i stället följt utomståendes reaktioner så som de kommit till uttryck i tidningar i form av berättelser och rykten ofta präglade av rädsla och fördomar om sekter. Bilden av en ny okänd och icke-institutionaliserad religiositet blir mycket negativ.

Resor behöver inte enbart vara knutna till pilgrimsvandringar med gamla anor utan kan också ha anknytning till nyreligiositeten inom New Age. Det kan bli en form av religiös turism där speciella resebyråer är verksamma. Inom New Age rör det sig om magiskt uppfattade resor där man genom att tillämpa meditation vill nå fram till ny energi i "världens kraftcentra", så som i Glastonbury och Stonehenge i England eller vissa platser i Peru. Inom New Age har det stor betydelse att dessa platser har en lång förhistoria som specifika heliga centra av mytologisk karaktär och inte bara har fått uppmärksamhet i sen tid. På så vis anknyter även New Age till den långa historien. Detta stämmer väl med

Selbergs grundläggande tes att nutida religiösa rörelser inte enbart skapar något nytt i samtiden utan även har ett bestämt förhållningssätt till det förflutna som man känner sig direkt relaterad till. En sådan historisk inriktning har Selberg kunnat belägga både genom New Age-inspirerade skrifter och genom egna intervjuer med bl. a. informanten Inger som har blivit shaman med ett framträdande intresse för urfolks kulturer.

Till slut vill jag säga att denna bok har mycket att ge, både på ett principiellt och ett konkret plan, för den som vill fördjupa sig inom den folkliga religiositetens domäner. Dessa har faktiskt utvidgats genom nya studiefält både i nutiden och i det förgångna. Det är värdefullt att Selberg har ställt samman många års erfarenheter inom detta forskningsfält. Översiktligheten blir mycket bättre för en utomstående läsare om man får en samlad volym i stället för spridda artiklar och debattinlägg av samme författare.

Kustkultur och kulturarv

Aina Aske og Maria Forneheim (red.). 2011. *Västerhavets kulturarv. Kulturmöter i skandinavisk periferi*. Göteborg og Larvik: Göteborgs stadsmuseum og Larvik kommune. 165 s.

Anmeldt av Anders Gustavsson, Universitetet i Oslo

Under 1980-talet pågick ett tvärvetenskapligt forskningsprojekt som tog fasta på lokala kulturer i ett jämförande perspektiv och på kulturkontakter runt haven Kattegatt och Skagerack. Forskare från Danmark, Norge och Sverige samarbetade. Vi gav ut sjuutton skrifter i serien *Med-*

delelser från *Kattegatt-Skagerackprosjektet*. I egenskap av svensk ledare inom detta projekt gläder jag mig nu över att området runt Kattegatt och Skagerack har fått ett förnyat intresse under 2000-talet inom projektet *Västerhavets kulturarv*. Det pågick under åren 2009–2011 och var ett Interreg-projekt bekostat med EU-medel. Det har bestått av ett samarbete mellan universitet och museer i Danmark, Norge och Sverige. Intresset för kulturmöten över havet har varit framträdande.

Den här recenserade antologin utgör den skriftliga rapporten från detta projekt. Både universitetsforskare och museianställda medverkar med olika kapitel. Ett mål för projektet har varit att nå ut till en bred allmänhet. Därför har man anordnat seminarier, kurser och vandringsutställningar.

Områdena runt Kattegatt och Skagerack har varit perifert belägna inom de tre involverade länderna. Intresset i projektet har därför fokuserats på det regionala till skillnad från det nationella som annars spelat en så framträdande roll i de tre länderna. De första kapitlen i antologin tar upp teoretiska perspektiv på frågorna som avser att finna fram till gemensamma kulturarv runt Kattegatt och Skagerack. Kulturhistorikern Arne Bugge Amundsen från Oslo diskuterar på ett generellt plan frågan om det funnits en gemensam historia och kultur runt dessa hav på 1700-talet och om detta i så fall fortfarande kan aktualiseras i vår tid. Han betonar vikten av att tränga bakom de nationalistiska strävandena som blev så framträdande under 1800-talet i Norge, och i stället kunna peka på att ”folk, ideer, symboler og erfaringer forflyttet seg til dels uavhengig av statsgrensene” (s. 29).

Kulturhistorikern Niels Kayser Nielsen från Århus fortsätter i sitt inlägg de teore-